

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ЧИННИКІВ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Глотов Б.Б. , Марасюк С.С. (м.Дніпропетровськ, м. Житомир)

В статті встановлено комплексний характер дослідження етнополітичних факторів державного будівництва в Україні. Розглянуто методологічні підходи і принципи дослідження етнополітичних факторів державного будівництва. Обрутовано важливість використання в галузі державного будівництва методу моделювання.

Ключові слова: державне будівництво моделювання, етнополітичні фактори

Постановка проблеми. Дослідження етнополітичних чинників державотворення в Україні може бути здійснено тільки за допомогою використання широкого спектра теоретико-методологічних підходів з філософії, соціології, політології, глобалістики, синергетики, як загальнонаукових, так і специфічних методів, кожен з яких дає змогу висвітлити проблему в певному ракурсі, тобто застосування комплексного міждисциплінарний підходу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Наукових праць, які б розкривали роль етнополітичних чинників в процесах державотворення, в сучасній науковій літературі дуже мало. Можна перелічити тільки декілька прізвищ авторів монографій, присвячених цій проблематиці: В. Ананьїн [1], П. Надолішний [4], О. Куць [3], Л. Шкляр [5]. Завдяки тенденційності підходу до етнонаціональних проблем та недостатній увазі науковців за лаштунками дослідницької діяльності до цього часу залишаються як комплексне бачення проблем, які функціонують на рівні етнічного (національного), так і специфіка функціонування етнополітичних чинників в тому чи іншому окремому сегменті суспільного життя українського соціуму.

Завданням даної статті є аналіз методологічної бази дослідження етнополітичних чинників українського державотворення.

Виклад основного матеріалу. Розуміння важливості етнічного (національного) елементу в державотворчих процесах зумовлює необхідність системного дослідження чинників, які функціонують на рівні суспільно-політичного буття певного етнічного (національного) утворення і формують засади державного будівництва. Для цього потрібно зосередити увагу на досить широкому полі соціальних явищ, пов'язаних з організацією таких великих людських спільнот як етнос і нація, а також на їх політичних проявах, особливостях й закономірностях. Відповідно виникає потреба у формуванні методологічних принципів, які забезпечують системну спрямованість наукового дослідження і практичного пізнання об'єкта.

До таких принципів належать принципи цілісності та примату цілого, за якими досліджуваний об'єкт розбивається умовно на окремі процеси в політичній, економічній, соціальній, етнокультурній сферах суспільства, органічно інтегровані в єдине ціле. До того ж найбільшого проникнення у сутність явищ і процесів, що вивчаються, досягається поєднанням принципів

цілісності та історизму, що втілюється у розгляді процесу державотворення як динамічного процесу, який має спільне і відмінне в різних країнах світу і в різні часи. У цьому зв'язку особливого значення набуває вивчення становлення та розвитку етнонаціональних спільнот на території України, історичного досвіду державотворення, аналіз та оцінювання історичних подій, фактів, державницьких теорій. Принцип конкретності реалізується у постійній спрямованості дослідження на поєднання конкретної багатоманітності фактів, явищ з необхідними узагальненнями, розумінням їх сутності, що виступає як єдність різноманітного і надає можливість всебічно аналізувати, досліджуючи соціально-політичні процеси в країні. Принцип об'єктивності знайшов своє закріплення у постійно здійснюваному в дослідженні співставленні теоретичних міркувань і узагальнюючих суджень з конкретно фіксованими фактами суспільно-політичного життя українського соціуму. Принцип самоорганізації закладає основи для розуміння того, що українській соціум, в основі якого є титульний етнос, як динамічна система здатна самостійно підтримувати, відтворювати або удосконалювати рівень своєї організації при зміні внутрішніх чи зовнішніх умов її існування та функціонування задля підвищення стійкості, збереження цілісності, забезпечення розвитку на основі внутрішніх механізмів, що склались еволюційно. Також треба наголосити, що теоретична основа бачення процесу державотворення є по-суті продуктом колективного розуму науковців багатьох країн і багатьох поколінь. В такий спосіб наукові теорії виступають універсальними за своєю суттю. Однак загальність знання не здатна вирішувати конкретних проблем. Тому існують суб'єктивні речі і явища життя великих та малих людських спільнот, дослідження яких є необхідною умовою пізнання соціальної реальності. Відповідно з цим у дослідженні етнополітичних чинників варто використовувати метод критичного аналізу як наукової, методичної літератури, так і практичного досвіду управлінської діяльності. Важливу роль відіграє метод узагальнення, який дає змогу застосувати універсальні закономірності розвитку людських спільнот у конкретно-історичному періоді. Також велику вагу в пізнанні явищ, процесів, які досліджуються, має синтез накопичених раніш наукових знань, що дає змогу забезпечити використання результатів наукової праці у практичних цілях. Використання методу узагальнення, разом з абстрагуванням та ідеалізацією дозволяє описати і ввести в контекст дослідження відповідні теоретичні моделі розвитку сучасної української державності, і, тим самим, створити передумови для її подальшого поглибленого аналізу.

Треба відмітити, що філософські методи закладають підґрунтя для загальної стратегії пізнання особливостей явищ, процесів в етнонаціональній сфері суспільства. Зокрема усі досягнення, досвід минулого опрацьовуються у вигляді діалектичного методу пізнання реальної дійсності, в основу якого покладено принципи детермінованості явищ, взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного. Діалектичний підхід надає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки

у різних сферах державного будівництва, процеси диференціації та інтеграції в суспільних відносинах, об'єктивність в оцінюванні як минулого так і сучасності, суперечності глобального світу, найважливіші тенденції трансформації національної держави під впливом глобалізації. Використання сутнісного підходу в дослідженні обумовлена необхідністю з'ясування залежності процесу державотворення від змісту таких концептів як етнос, нація, держава. Також для розуміння тих же самих феноменів людського співжиття не як прояву певної сутності, а як такого явища, що є самодостатнім, само себе виявляє і безпосередньо дається свідомості здійснюється за допомогою феноменологічного методу. За допомогою діяльнісного підходу розглядається державотворчий процес з огляду свідомої активності політичної еліти. На основі застосовування методу аналогій робиться, зокрема, припущення щодо впливу певних історичних, культурних, психологічних детермінант на самоорганізаційні процеси в суспільстві на окремих етапах розвитку державотворення. Особливе місце в методологічному арсеналі дослідження посідає системний підхід, згідно з яким процес державотворення бачиться як результат взаємодії та впливу на підсистеми (законодавчу, етнокультурну, гуманітарну сфери, кадрову політику тощо), які можна розглядати у відносній ізольованості, поза зв'язками з іншими процесами та явищами. Разом з тим єдність певного рівня цілісності є ознакою того, що система завдяки взаємодії компонентів працює на інтегральний результат. Системний підхід дає змогу простежити сучасну етнічну ситуацію в суспільстві, виявити суперечності у формуванні й реалізації державної етнонаціональної політики.

Роль структурно-функціонального методу в дослідженні зводиться до виявлення функціональних характеристик різних етнокомпонентів вітчизняного суспільства в рамках аналізу правлячої еліти та її ментальної складової. Особливої актуальності в сучасних умовах реформування суспільства набуває порівняльний (компаративний) метод. Компаративний метод використовується для виявлення загальних рис глобалізації, вивчення зарубіжного досвіду управління етнонаціональною сферою суспільства. В цьому сенсі порівняльно-політологічний підхід використовується для порівняльного аналізу процесів розвитку країн в контексті становлення загальноєвропейської співдружності націй, правового регулювання національних питань, демократичного транзиту в посткомуністичних країнах з метою виявлення їхніх спільних проблем і розходжень в управлінні етнонаціональною сферою.

Дослідження процесу розвитку сучасної української державності виявляє потребу звернутись до транзитологічного підходу, що дозволяє представити хід суспільно-політичного життя спільноти як динамічне явище з багатьма можливостями і напрямками. Транзитологічний підхід допомагає виділити й проаналізувати основні тенденції змін, розглянути слабкості соціальної системи в перехідний період, сприяє пошуку оптимальної форми самоорганізації на основі переосмислення світового досвіду й актуалізації власного потенціалу. Нормативно-ціннісний підхід надає можливість

Методологічні засади дослідження етнополітичних чинників українського державотворення

з'ясувати значення глобалізації та демократизації для українського суспільства, їх оцінку з погляду загальної користі та стабільності функціонування системи. Соціологічний підхід корисний для з'ясування залежності процесів самоорганізації від соціальної обумовленості політичних явищ, зокрема впливу на політичну систему економічних відносин, приватних інтересів, соціальної структури і т.д. Треба особливо відмітити, що важливим завданням для України сьогодні є вибір оптимальної моделі розвитку, адекватної геополітичної стратегії та відповідної системи національної безпеки, які б забезпечили її виживання як суверенної держави, повноцінного суб'єкта міжнародних відносин. Визначення моделі розвитку України передбачає врахування як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Вихідною позицією може бути констатація того, що Україна є самодостатньою системою, в якій відповідно вагому роль відіграють внутрішній стан та оточення. Для вироблення альтернативних шляхів розвитку сучасної української державності велику вагу має метод моделювання, який допомагає виявити внутрішні і зовнішні зв'язки об'єкта дослідження, вивчити ті процеси і явища, що не піддаються безпосередньому вивченню, отримати уявлення про можливі результати взаємодії різних напрямів, бо власне такі знання необхідні для прийняття політичних рішень, встановлення контролю над ситуацією і управління нею.

Взагалі під моделлю (від лат. *modulus* – міра, зразок, норма) у широкому значенні в науці прийнято розуміти аналог, «замінник» оригіналу (зразок), що за певних умов відтворює властивості оригіналу, які цікавлять дослідника. Наприклад, американський філософ М. Вартофський розглядає моделі як «картини», що співвідносяться із чимось реальним [2, с. 37]. З іншого боку можна сказати, що модель містить у собі потенційне знання, яке можна отримати, унаочнити й використати у практичних життєвих потребах. Саме цим й обумовлена «пророча» здатність модельного опису. Якщо в природничо-науковому середовищі моделювання нерідко уважають тільки математичним, то в гуманітарній сфері частіше використовуються змістовні моделі. Довгий час науковці досить обережно ставились до моделювання розвитку людських спільнот або взагалі не робили нічого подібного. Виникнення нового може бути описане тільки в термінах асоціативного, евристичного мислення. Однак треба також додати, що на всіх етапах і рівнях формування прикладної теорії й вироблення управлінських рішень із виходом на практику є елементи замісно-евристичного характеру, властивого моделюванню. Шлях пізнання в цьому випадку йде від описової теоретичної моделі предмета дослідження до нормативної моделі майбутнього стану досліджуваного явища, а потім до пошукової моделі й далі до практичного рішення. Побудова моделі майбутнього стану об'єкта є, власне кажучи, процесом прогнозування, настільки необхідним для ухвалення правильного рішення. До того ж через аналіз моделі складного соціального об'єкта (як умовного образу об'єкта в його майбутньому стані) ми одержуємо інформацію про дійсний об'єкт. Конструювання моделі відбувається на основі попереднього вивчення

об'єкта й виділення його істотних характеристик. Але треба усвідомити той факт, що політична, як і взагалі соціальна наука, у силу своєї природи не може претендувати на одержання емпірично бездоганих, абсолютно об'єктивних фактів. Її прогнози можуть носити суто імовірнісний характер, тому що завжди залишають за рамками аналізу явища соціального життя, які не піддаються точному обліку й верифікації. Насамперед, мова йде про такі явища, як цінності, звички, неусвідомлювані навички поведінки – про все те, що укладається в поняття «ірраціонального» і становить невід'ємний компонент суспільно-політичного життя. У сучасних соціальних дослідженнях методи моделювання використовуються часто лише для опису явищ, що вивчаються. Інтерпретація і висновки, що робляться на основі моделей суспільно-політичних процесів, ґрунтуються більшою мірою на певних теоретичних концепціях, інтуїції, досвіді та світогляді дослідника. Враховуючи гостроту і складність політичних процесів, моделювання має на меті, з однієї сторони, відобразити стан проблеми на даний момент, виявити найбільш гострі моменти та конфлікти, з іншої, визначити тенденції розвитку і ті чинники, вплив яких може скоригувати небажаний розвиток, аналізувати діяльність державних, політичних, громадських чи інших організацій. Метод виявляє негативні тенденції, визначає позитивні шляхи вирішення проблем і пропонує альтернативні варіанти.

Висновки

Виявлення закономірностей розвитку державотворення, функціонування державного механізму, вибір моделі розбудови державності, розкриття функціональних характеристик представників правлячої верстви суспільства, розроблення сучасних методів прогнозування – це лише окремі проблеми з числа тих, вирішення яких неможливе без подальшого розвитку теоретико-методологічних засад суспільних наук. Усе це дає підставу для висновку, що дослідження етнополітичних чинників державотворення в Україні потребує комплексного характеру з виходом на формування нового погляду щодо існуючих проблем в етнонаціональній сфері сучасного українського суспільства.

Література:

1. Ананьїн, В.О. Етнонаціональний чинник безпеки сучасного поліетнічного суспільства (соціально-філософський аналіз): автореф. дис... д-ра філос. наук: 09.00.03 / Ананьїн Валерій Опанасович; Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 1998. – 30 с.
2. Вартофський, М. Модели: Репрезентация и научное понимание / М. Вартофський; общ. ред и послесл. И.Б. Новикова и В.Н. Садовского. – М.: Прогресс, 1988. – 508 с.
3. Куць, О.М. Етнонаціональні чинники державотворення: Монографія / О.М. Куць. – Х.: Магістр, 2002. – 125 с.
4. Надолішний П.І. Етнонаціональний фактор адміністративної реформи в Україні: проблеми теорії, методології, практики: Монографія / П.І. Надолішний. – К.: УАДУ, 1998. – 264 с.

5. Шкляр, Л.Є. Етнонаціональні чинники державотворення: політологічний аналіз: Автореф. дис. д-ра політ. наук. 23.00.02 / Шкляр Леонід Євдокимович; НАН України; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 1996. – 40 с.

Глотов Б.Б., Марасюк С.С. Методологические основы исследования этнополитических факторов государственного строительства в Украине.

Установлен комплексный характер исследования этнополитических факторов государственного строительства в Украине. Рассмотрены методологические подходы и принципы исследования этнополитических факторов государственного строительства. Обоснована важность использования в отрасли государственного строительства метода моделирования.

Ключевые слова: *государственное строительство, моделирование, этнополитические факторы.*

Glotov B.B., Marasyk S.S. Methodological basics of ethno-political factors investigation of Ukraine state-building.

Complex character of ethno-political factors of Ukraine state-building is investigated. Methodological approaches and principles of investigation of ethno-political factors are considered. Importance of state-building modeling is grounded.

Keywords: *ethno-political factors, modeling, state-building.*